

Forord

Kollektivet og individet

Under den kalde krigen ble Sovjetunionens «kommunisme», «kollektivisering» og «altruisme» konstruert som motsetningen til og anvendt som retorisk våpen mot USAs «kapitalisme», «individa-lisering» og «egoisme». Kommunistiske ledere fremstilte livet bak Jernteppet som uforenlig med en vestlig livsstil.

Etter Vladimir Putins tilbakekomst, og i lys av fjorårets urolig-heter og protester, blir slike retoriske virkemidler for å fremme kollektivet igjen aktivt benyttet av presidenten. I sin tale til Den føderale forsamling i desember 2012 snakket Putin for eksempel om patriotisme, viktigheten av sosialt samhold og nasjonens inter-esser. I den påfølgende nyttårstalen til folket sa presidenten at Russlands skjebne er helt og holdent avhengig av borgernes felles energi og arbeidskraft, samhold og ansvarsfølelse. Igjen er kollektivets innsats for fedrelandet vektlagt.

Samtidig kan det se ut til at forholdet til Vesten nok en gang er i ferd med å bli kjøligere. Et talende eksempel er vedtakene av nye «anti-vestlige» lover. Den amerikanske Magnitskij-loven som for-byr en gruppe navngitte russiske borgere innreise til USA, har blitt møtt med Dima Jakovlev-loven som forbyr samtlige amerikanske borgere å adoptere russiske barn. Mens den ferske NGO-loven pålegger alle organisasjoner som bedriver politisk virksomhet og mottar utenlandsk finansiering, å melde seg som «utenlandske agenter». Flere kritikere har argumentert med at disse lovene stri-der mot og går på bekostning av individenes rettigheter.

Prosessene som er satt i gang begrenser individets frihet. Når man ser tilbake på Russlands og Sovjetunionens historie, har det ikke vært uvanlig at individuelle behov blir ofret til fordel for sam-

funnets stabilitet. Det gjenstår å se om fokus på felleskapet nå forblir på det retoriske nivået eller om det etableres nye praksiser. Parallelt kommer det i fremtiden til å være interessant å følge med på hvordan sosial mobilisering og kampen for menneskerettigheter kommer til å foregå til tross for lovendringene i Russland.

En grunnleggende sannhet er at alle mennesker lever i relasjon med andre. Hvordan slike relasjoner utspiller seg, har sammenheng med type samfunn en lever i. En kollektivistisk ideologi promoterer sosialt samhold og prioriterer fellesskapets målsetninger fremfor individets behov – kommunismen er et eksempel. Motsatt, individualismen, vektlegger individets frihet, rettigheter og behov, med kapitalismen som eksempel. Individualisme anses for å være et klassisk særtegn ved det moderne samfunn – kollektivismen ved det førmoderne. Samtidig vil de fleste av dagens samfunn være preget av begge deler. I denne utgaven av *Nordisk Østforum* tar tre forfattere for seg problemstillinger som på ulikt vis kan knyttes til spennet mellom individualisme og kollektivismen – i Polen, Russland og Litauen.

Dominika V. Polanska skriver om individualisering i dagens Polen og om skillelinjene mellom det offentlige og det private. Hennes analyseområde er inngjerdede boligområder (gated communities). Polanska argumenterer for at populariteten til denne typen bolig kan forklares med en spesifikk form for individualisme. En individualisme som ikke kan løsrives fra polske institusjoner, kultur og boligmarked. I Polen har innføringen av markedsøkonomi og følgende sosioøkonomiske ulikheter resultert i konkrete former for individuelle strategier om boligpreferanser. Økt individualisering og sosial ulikhet har påvirket mellommenneskelige relasjoner på en slik måte at man bygger fysiske gjerder for å skape distanse mellom seg selv og andre.

Kristian Lundby Gjerde tar for seg Kremles tilnærming til sovjetisk historie i perioden fra 2000 til 2010. Etter en omfattende analyse av en rekke offisielle russiske tekster, uttalelser fra sentrale aktører og sekundærlitteratur, undersøker han hvordan Kreml forsøker å skape en historiekonsensus. En slik konsensus kan legitimere og styrke en politisk og samfunnsmessig orden, noe russiske makthavere er svært interessert i. Forfatteren konkluderer med at i sin søken etter konsensus, konstruerer Kreml et svært ambivalent narrativ om sovjetisk fortid. Et narrativ som er tosidig og derfor står i fare for å virke mot sin hensikt. For å motvirke samfunnsmessig fragmentering og styrke det sosiale samholdet i

Russland, søker Kreml å konstruere en felles fortelling om sovjetborgernes kollektive samfunn – men kanskje uten hell?

I det tredje og siste bidraget fokuserer Ida Harboe Knudsen på europeisering – som Harboe Knudsen omtaler som EUropeisering – i Litauen etter at landet ble medlem av EU i 2004. Artikkelen tar for seg Litauens EU-medlemskap og undersøker konsekvensene dette har hatt for landbrukssektoren generelt og for eldre jordeiere spesielt. Etter Sovjetunionens oppløsning gikk landbrukssektoren gjennom en rask privatiseringsprosess på 1990-tallet, hvor de kollektive landbrukene ble nedlagt og maskiner og dyr ble fordelt blant tidligere kolkhos-medlemmer. Ikke overraskende resulterte den raske privatiseringen i en ikke-konkurransedyktig landbrukssektor i Litauen. På grunn av manglende muligheter til å innordne seg etter EUs lovgrunnlag, blir de eldre bøndene til hinder for Litauens moderniseringsprosjekt. Forfatteren skriver at dette har resultert i politisk og sosial marginalisering av den litauiske bonden. Den siste artikkelen tar dermed for seg noen av konsekvensene av postsovjetisk privatiseringspraksis og overgangen fra kollektivistisk til individualistisk landsbruksstruktur.

Natalia Moen-Larsen, fungerende redaktør